

УДК 811.133.1'25(0,75.8)

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-20>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ІНФІНІТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ ФРАНКОМОВНИХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

FEATURES OF TRANSLATION INTO UKRAINIAN OF INFINITIVE CONSTRUCTIONS OF FRENCH-SPEAKING SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

Ібрагімова С.В.,

orcid.org/0000-0003-0638-8846

старший викладач кафедри теорії,

практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті досліджуються загальні та особливі характеристики функціонування інфінітиву у франкомовних науково-технічних текстах, до яких відносяться патенти на винахід та інструкції до побутової техніки. Специфіка вживання інфінітиву у французькій мові впливає на попередній аналіз технічного тексту, його інтерпретацію та продукування мовою тексту перекладу. Арсенал інфінітивних конструкцій франкомовних патентів та інструкцій є важливим для перекладача технічних текстів наукового дискурсу адже специфіка вживання інфінітиву зумовлює використання перекладацьких трансформацій з урахуванням особливостей української мови.

Серед головних ознак синтаксичних характеристик науково-технічних текстів важливу роль відіграє синтаксична конденсація, яка виражається перш за все через використання інфінітиву та інфінітивних конструкцій.

Вивчення особливостей функціонування інфінітиву у франкомовних патентах на винахід та інструкціях, які впливають на вибір перекладацьких прийомів та трансформацій, пов'язаних із забезпеченням функціональної еквівалентності тексту в українському перекладі, є метою актуального дослідження. Проведено аналіз найбільш частотних перетворень, зроблених в процесі перекладу французького інфінітиву українською мовою.

Переклад інфінітивних конструкцій з французької українською мовою часто вимагає граматичних перетворень з метою адаптації до норм мови перекладу. З цією метою перекладач використовує функціональну заміну, перетворюючи французькі інфінітиви та конструкції з інфінітивом в українські підрядні речення або словосполучення з іменником, що дозволяє зберегти значення при зміні граматичної структури.

Також досить часто серед прийомів перекладу французьких інфінітивів застосовуються перетворення різних типів таких, як модуляція, додавання, опущення, експлікація та дослівний переклад.

Ключові слова: інфінітив, науково-технічний текст, перекладацькі трансформації.

The article examines the general and special characteristics of the functioning of the infinitive in French-language scientific and technical texts, which include patents for inventions and instructions for household appliances. The specificity of the use of the infinitive in French affects the preliminary analysis of the technical text, its interpretation and production in the language of the translated text. The arsenal of infinitive constructions of French-language patents and instructions is important for the translator of technical texts of scientific discourse because the specificity of the use of the infinitive determines the use of translation transformations taking into account the peculiarities of the Ukrainian language.

Among the main features of the syntactic characteristics of scientific and technical texts, an important role is played by syntactic condensation, which is expressed primarily through the use of the infinitive and infinitive constructions.

Studying the peculiarities of the functioning of the infinitive in French-language patents for inventions and instructions, which influence the choice of translation techniques and transformations related to ensuring the functional equivalence of the text in the Ukrainian translation, is the goal of current research. An analysis of

the most frequent transformations made in the process of translating the French infinitive into Ukrainian was carried out.

Translation of infinitive constructions from French into Ukrainian often requires grammatical transformations in order to adapt to the norms of the target language. For this purpose, the translator uses functional substitution, turning French infinitives and constructions with an infinitive into Ukrainian subordinate clauses or word combinations with a noun, which allows you to preserve the meaning when changing the grammatical structure.

Also, quite often among the methods of translation of French infinitives, transformations of various types are used, such as modulation, addition, omission, explication and literal translation.

Key words: infinitive, scientific and technical text, translation transformations.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку перекладознавства проблема вибору перекладацьких стратегій та прийомів задля створення якісного та адекватного перекладу французьких науково-технічних текстів українською мовою є актуальною. Патенти на винахід та інструкції відносяться до наукового дискурсу адже є його формою письмової комунікації та характеризуються специфічним арсеналом елементів, який впливає на особливості їх функціонування та вживання у французькому тексті. Він впливає також на вибір перекладацьких перетворень під час обробки та продукування технічного тексту українською мовою.

Наші попередні дослідження якості перекладу текстів патентів та інструкцій в українському перекладі доводять, що ці особливості текстів патентів пов'язані перш за все з термінологічною системою та відмінностями у використанні термінів між мовою вихідного тексту та тексту перекладу. Аналіз продуктивних типів термінотворення французького науково-технічного тексту та перекладацьких прийомів, які спрямовані на подолання труднощів їх перекладу українською мовою, доводить також зростаючу необхідність детального аналізу загальних лінгвістичних характеристик цих типів текстів на лексичному, граматичному, синтаксичному, прагматичному рівнях.

Тексти патентної літератури вирізняються певними синтаксичними характеристиками. Під час попереднього дослідження було виявлено основні ознаки синтаксису технічного тексту: точність та лаконічність, які досягаються завдяки вживанню складних речень з декількома підрядними реченнями або іменникових конструкцій. Об'єктивність технічного тексту може відтворюватися за допомогою різних безособових конструкцій, пасивної форми дієслова. Синтаксична конденсація реалізується завдяки вживанню інфінітиву та конструкцій з інфінітивом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування інфінітиву в науково-технічних текстах французьких інструкцій та патентів на винахід є пріоритетним для формування фахової компетентності майбутнього перекладача науково-технічної літератури. Адже аналіз особливостей вживання французького інфінітиву, прийомів та технік його перекладу українською мовою допоможуть в виборі стратегії перекладу для забезпечення якісного адекватного відтворення тексту мовою перекладу.

Poission-Quinton S., Mimran R., Mahéo-Le Coadic M. [1, с. 160–163] відносять інфінітив до безособової категорії, адже він не позначає жодної конкретної особи, він не відмінюється на відміну від дієслова. Він має дві форми:

- просту:

Vider le récipient à pulpe et remonter l'ensemble ensuite sur l'appareil.

- складну:

Les fruits/légumes doivent être lavés s'ils sont mixés sans avoir été épluchés au préalable.

Використання складної форму французького інфінітиву «*sans avoir été épluché*»s вказує на завершену дію, що передує іншій дії. В українському варіанті перекладач вдається до трансформації функціональної заміни, де конструкція *прийменник sans + infinitif passé* передається українською конструкцією *прийменник + іменник «без очищення»*.

Косоурек R. [2] доводить, що інфінітив широко представлений в патентах та інструкціях завдяки його властивості деперсоналізації або знеособлення. При його використанні не вказу-

ється особа, тобто дія, що має першорядне значення в такому типі текстів науково дискурсу є пріоритетною[2].

Balmet та Henaо De Legge в «Pratique du français scientifique» [3] виділяють наступні особливості функціонування французького інфінітиву в науково-технічних текстах:

1. Після прийменника дієслово завжди вживається в інфінітиві (в простій або складній формі) : *afin de réaliser, pour démontrer*;

2. Прийменник «après» завжди супроводжується формою в infinitif passé : *après avoir analysé* ;

3. Коли два дієслова йдуть одне за одним, друге-завжди в інфінітиві: *le neurochirurgien doit intervenir* ;

4. Інфінітив може бути в пасивній або активній формі: *être mesuré, sans avoir été épluchés* ;

5. В текстах патентів та інструкцій з монтажу приладів інфінітив може замінювати наказовий спосіб : *Ne pas utiliser de lait sortant directement du réfrigérateur. – Не використовуйте молоко прямо з холодильника* [4].

Мета дослідження. Вивчення особливостей функціонування інфінітиву у франкомовних патентах на винахід, які впливають на вибір перекладацьких прийомів та трансформацій, пов'язаних із забезпеченням функціональної еквівалентності тексту в українському перекладі, є метою актуального дослідження.

Виклад основного матеріалу. Ця частина нашого дослідження присвячена аналізу типових перетворень, зроблених в процесі перекладу французького інфінітиву українською мовою.

«*La stéréotaxie est une technique de neurochirurgie qui utilise une méthode de repérage tridimensionnel des structure intracrâniennes assistée par l'imagerie médicale afin de déterminer avec précision, à partir d'un point situé à l'intérieur du cerveau, le volume et la localisation d'une région du cerveau ou d'une lésion sur laquelle le neurochirurgien doit intervenir*». – «Стереотаксія – це нейрохірургічна техніка, що використовує метод тривимірної локалізації внутрішньочерепних структур за допомогою медичної візуалізації для точного визначення, з певної точки всередині мозку, об'єму та розташування ділянки мозку або місця ураження, де необхідне втручання нейрохірурга».

У французькому реченні в інфінітивній конструкції «*afin de déterminer avec précision*» дієслово «*déterminer*» використовується з прийменником «*afin de*» для вираження мети, що має відповідником в українській мові «для точного визначення». Функціональна заміна використовується шляхом зміни граматичної категорії (перехід від дієслова «визначати» до іменника «визначення»), зберігаючи при цьому прагматичний намір – виразити мету.

Аналогічний випадок застосування функціональної заміни відбувається при перекладі конструкції «*sur laquelle le neurochirurgien doit intervenir*» – «де необхідне втручання нейрохірурга», що містить інфінітив «*intervenir*» – «втрутитися», який перекладається українською мовою іменником «втручання», отже шляхом використання функціональної заміни семантичне значення зберігається, але французький інфінітив змінюється українським іменником.

Проаналізуємо інші випадки перекладу інфінітива в наступному реченні «*Pour pallier ces imprécisions de ciblage, la chirurgie actuelle ne peut se passer d'enregistrements électrophysiologiques et de tests cliniques peropératoires afin de s'assurer que l'électrode est bien positionnée dans la cible*». – *Для компенсації цих похибок наведення сучасна хірургія не може обійтися без електрофізіологічних записів та інтраопераційних клінічних тестів, для того, аби переконатися, що електрод правильно розміщений в цільовій ділянці*».

У цьому реченні ми знаходимо три випадки використання інфінітива.

Для вираження мети у французькій мові типовою є конструкція інфінітиву, якому передують прийменник «*pour*». Отже, у перекладі українською мовою французької конструкції «*pour pallier*» використовується більш типова українська граматична конструкція мети, яка складається з прийменника мети+ іменник. Таким чином, для подолання не співпадіння грама-

тичних конструкцій двох мов, використовується функціональна заміна французького інфінітиву на український іменник з паралельним прийомом модуляції значення дієслова «*pallier*» = «*remédier provisoirement*», де «*тимчасово виправляти*» замінюється на «*компенсувати*», на базі якого утворено більш типову для українського перекладу іменникову конструкцію «*для компенсації*».

Другим характерним прикладом функціонування французького інфінітиву є типова конструкція *дієслово в особовій формі + інфінітив*: «*ne peut se passer de*» – «*не може обійтися без*». Українській варіант перекладу відтворює кожний елемент французького відповідника без змін шляхом дослівного перекладу.

Третя конструкція речення, що аналізується, «*afin de s'assurer*» складається з прийменника мети *afin de + інфінітив* та трансформується в українському перекладі на «*для того, аби переконатися щоб [...]*». Ми спостерігаємо зміну структури фрази завдяки функціональній заміні щоб передати логічно виведене значення інфінітива «*переконатися*». Загальний сенс у вихідній мові зберігається в українському перекладі завдяки цим граматичним перетворенням, які дозволяють адаптувати інфінітивні конструкції французької мови до норм мови перекладу.

«*Les structures cérébrales visées dans la stimulation cérébrale profonde varient en fonction des pathologies à traiter[...]*». – «*Структури мозку, на які спрямована глибока стимуляція, різняться залежно від патологій, на які спрямована терапія[...]*».

Інфінітив у французькому словосполученні *складний прийменник + іменник + à + infinitif* «*en fonction des pathologies à traiter*» трансформується в українському перекладі на *іменник + відносне підрядне речення* «*патології, на які спрямована терапія*». При цьому відбувається заміна синтаксичної структури фрази вихідного тексту з лексико-семантичним розвитком: «*des pathologies à traiter*» = «*патології для лікування*» не є узуальною в українській мові, тому вона перекладена на більш адаптований український варіант «*патології, на які спрямована терапія*».

«*[...] (ce qui peut être mesuré par la technique d'enregistrement électrophysiologique peropératoire décrite plus après), des erreurs de plus 5 mm pouvant se voir à l'échelle individuelle*». – «*[...] (що можна виміряти за допомогою методу інтраопераційної електрофізіологічної реєстрації описаної нижче), з похибками понад 5 мм, які можуть виникати в індивідуальному плані*».

В цьому прикладі французька конструкція з інфінітивом «*peut être mesuré*» = *може бути виміряна* не є типовою для української мови, тому перекладач вдається до функціональної заміни «*можна виміряти*», тобто заміни пасивної форми «*être mesuré*» на активну форму дієслова «*виміряти*».

У наступному прикладі використовується лексико-семантичне перетворення, тобто модуляцію, щоб підібрати значення, яке є логічно виведеним та доречним до інфінітива «*se voir*».

«*Une fois le noyau à stimuler identifié en fonction de la pathologie à traiter, on le repère dans l'atlas utilisé à l'aide des points de repérage identifiables par IRM*». – «*Після того, як ядро, що підлягає стимуляції, визначено відповідно до патології, що потребує лікування, його локалізують в атласі, використовуючи маркерні точки, які можна визначити за допомогою МРТ*».

Ще один приклад використання французького інфінітиву в якості означення іменника, до якого він відноситься: «*le noyau à stimuler*» перекладається відносним підрядним реченням, в якому інфінітив замінюється на відповідний іменник «*ядро, що підлягає стимуляції*».

Наступна фраза «*En outre, l'implantation de l'électrode définitive n'est pas toujours aisée à réaliser de manière précise*», яка має сенс «*остаточна імплантація електрода не завжди легка в точній реалізації*» та не відповідає узуальним нормам української мови, перетворена на безособову, більш типову для української мови фразу «*Крім того, не завжди легко точно імплантувати остаточний електрод*», при цьому французькій підмет «*імплантація*» та присудок «*не є легкою в реалізації*» замінено на безособову конструкцію «*не легко імплантувати електрод*» шляхом граматичних заміни, що ведуть до цілісної перебудови синтаксичної структури та типу речення.

« *Cela est mieux que de prendre l'hypothèse que la variabilité de la distance[...]* ». – «Це краще, ніж припущення, що коливання відстані[...]

Французька синтагма «prendre l'hypothèse» має значення «прийняти гіпотезу», але частіше перекладається більш типовим для української мови словосполученням «зробити припущення», яке в даному прикладі трансформується в іменник «припущення» з опущенням інфінітиву.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши тексти патентів на винахід та інструкцій до побутової техніки, що відносяться до текстів науково-технічного спрямування, які містять конструкції з інфінітивом, можемо зробити висновок, що найчастіше в перекладі використовуються такі перетворення, як граматичні заміни (функціональні заміни). Переклад інфінітивних конструкцій з французької українською мовою часто вимагає граматичних перетворень з метою адаптації до норм мови перекладу. З цією метою перекладач використовує функціональну заміну, перетворюючи французькі інфінітиви та конструкції з інфінітивом в українські підрядні речення або словосполучення з іменником. Це дозволяє зберегти значення при зміні граматичної структури.

Використання модуляції свідчить про те, що перекладачеві часто доводиться змінювати значення французького інфінітива, щоб знайти відповідник в українській мові. Адже модуляція як вид лексико-семантичного перетворення є достатньо частотним прийомом при перекладі патентів на винахід українською мовою.

Також досить часто з вищезгаданими техніками перекладу французьких науково-технічних текстів поєднуються перетворення різних типів таких, як додавання, опущення, експлікація та дослівний переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Poission-Quinton S., Mimran R., Mahéo-Le Coadic M. Grammaire expliquée du français. CLE International, 2002. P. 430.
2. Kocourek R. La langue française de la technique et de la science : vers une linguistique de la langue savante. Ed. Brandstätter Verlag, Allemagne, 1991. P. 327.
3. Буць Ж. В., Ібрагімова С. В. Основи науково-технічного перекладу. Електронні текстові дані – Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 223 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/1 : 23456789/12010> (дата звернення: 03.11.23).
4. Balmes S. E., Hénao De Legge, M. Pratique du français scientifique. Ed. Hachette, France, 1993. 260 с.
5. Brevet d'invention FR3088535A1. URL : <https://worldwide.espacenet.com/patent/search/family/066641007/publication/FR3088535A1?q=pn%3DFR3088535A1> (дата звернення: 14.07.23).
6. Le Robert Dictionnaire en ligne. URL: <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/terme> (дата звернення: 14.06.23).